

SUNUŞ

Toros Güneş ESGÜN&Gülçin AYITGU

2017 sonbaharında yazarları ViraVerita E-Dergi’de “yaşam” temasını tartışmaya davet ederken çağrı metnimizde; “sadece insanın birbirinden ayırt edilemez olan bedensel ve tinsel varoluşunu değil, aynı zamanda tüm canlı varoluşları kuşatan en geniş kavram olarak yaşamın ne olduğunu anlamaya ve onu değiştirmeye yönelik her istek ve eylem, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında yeni bir sözü doğurur ve her yeni söz, etkisini insanın gündelik yaşamından çıkarak siyasal etkinliğinde var etmeye çalışır” demiştik. Çünkü yaşıyorken aslında ne yapıyor olduğumuzu, nasıl yaşadığımızı ve bu yaşam biçimi içerisinde kendimizi belirleme imkânlarından ne denli mahrum bırakıldığımızı anlamaksızın “şimdi”ye dair “yeni bir söz” üretilemeyeceğini düşünmüştük. Zira bizce, ancak tarihin belirleyici olaylarından sonra durup çağına ve insanların somut yaşamlarına eleştirel şekilde bakabilen bir felsefe ve sosyal bilim, sırtından “eski”nin yükünü atabilir. Gerçekten de dünyaya yeni söz ve eylem olanaklarını tanıtan tüm kuramların ortak özelliği, bambaşka düşünsel geleneklerden gelmelerine rağmen her birinin çağda yaşanmakta olana gözlerini dikmiş olmalarıdır. Sözelimi Kant, “Aydınlanma Nedir?” yazısında “insanların çoğu yaşamları boyunca kendi rızalarıyla erginleşmemiş olarak kalırlar” derken ve başkalarının yerine düşünen kitaplardan, vicdanın yerine geçen din adamlarından, para harcamanın yalan hazzından bahsederken kendi çağındaki hakim yaşam biçimlerinin eleştirisini yapmaktadır (Kant, 2005, s. 263). Bir başka açıdan Marx ise *1844 El Yazmaları*’nda “bilinçli hayat etkinliği” sayesinde insanın kendi yaşamını nesne haline getirebildiğinden, onu varoluşunun aracı kılabilmiş olduğundan bahsederek, yabancılaşmayı bu yaşamsal sürecin tersine dönüşü şeklinde tanımlarken, insanın somut yaşam koşulları hakkında düşünmektedir (Marx, 2011, s.205). İnsanın diğer çağlardan çok daha fazla kendi yaşamına odaklandığı 20. yüzyılda ise bu kez Arendt, *İnsanlık Durumu* kitabında “Hiçbir şey yaptıklarımızı düşünmekten daha önemli değildir”, diyerek bakışını

insanın doğum ve ölüm ile, söz ve eylem ile, iş ve emek ile ilişkisine yöneltir ve *vita activa/vita contemplativa* ayrımı üzerinden insansal etkinliğin kendine özgülüğünü ortaya koyar (Arendt, 2006, s.32).

Kuşkusuz “yaşam düşünürleri”nin listesi uzatılabilir; yaşama “evet” demenin yordamını gösteren Nietzsche’den, yaşam enerjisinin izini süren Freud’a, Foucault’nun biyopolitika kavramsallaştırmasından, Adorno’nun “doğru yaşam” problemine, Dilthey’in “yaşam ifadeleri”nden Lefebvre’nin “gündelik hayat” kavramına, Bourdieu’nun *habitus*’undan Butler’in “kırılgan hayatı”na, yaşamın anlamının peşine düşen Camus’den, insanı “ölüme doğru varlık” olarak tanımlayan Heidegger’e, Aristoteles’in “iyi yaşam”ından Agamben’in “çıplak yaşam”ına ve akla gelebilecek daha birçok düşünürün sayısız kavramına kadar, yaşam hakkında “yeni söz” söylemeyi hedeflemiş herkesi ortaklaştıran sorular aslında temelde aynıdır: “Yaşam nedir, nasıl yaşanmaktadır ve nasıl yaşanmalıdır?”

*

Varlığı tanımlama çabasının verdiği sıkıntıyı hatırlatırcasına, yaşam gibi her şeyi kapsayan kavramlar hakkında düşünmek, düşünmenin nesnesinin zorunlu olarak belirsizleşmeye başlamasıyla sonuçlanır. Yaşamın bu belirlenemezliği, onun kavramlara ve tanımlara indirgenmesini engellediği için yaşam doğrudan deneyimlendiği halde onun üzerine konuşmaya sıra geldiğinde nereden başlanacağına bilinemediği bir içerik yükü meydana çıkar. Dolayısıyla her yaşam felsefesi yaşamın bir veçhesinden hareket etmek zorundadır. Çünkü bizler deneyimlediğimiz dışında kalan organik yaşamın; hatta dünyayı aşan ve uzak gezegenlerdeki su moleküllerinde bulunmaya çalışılan yaşamın ne olduğunu bilemiyor, bunları ancak insani ve dünyasal yaşamın negatifleri olarak tanımlamaya uğraşyoruz. O halde yaşamı her düşündüğümüzde ister istemez ilkin insan yaşamını, kendi yaşamımızı düşünmeye başlıyoruz. Sıra bir kere insan yaşamına geldiğinde ise kültürle, yaşam biçimleriyle, ölüm korkusuyla, başkalarının varlığıyla, tarihle, acılar ve umutlarla karşı karşıya geliyoruz. Bu karşılaşmamızda yaşamın nasıl yaşanması gerektiğine dair sorduğumuz soru ise bize her defasında yeni sorumluluklar ve seçimler getiriyor.

Genişliği ve dinamik yapısı yüzünden odağını kaybetme riski taşıyan böyle bir temayı bir dergi sayısında ele almak oldukça zordu; ama diğer yandan yaşam her ne kadar sınırları belirsiz olsa da, ancak içinde evrenin bilgisini barındıran *monad*'lar gibi tekil problemlerin ilişkiselliği içinde kavranır hale gelebilirdi.

*

“Yaşam” dosyasına gönderilmiş makalelerin konu çeşitliliği tam da yaşamın bahsi geçen dinamikliğini taşımakta. Her biri yaşamın farklı problemlerini ve ilişkilerini tartışan bu makaleleri değerlendirirken dosyamızda iki alt başlığın ortaya çıktığını fark ettik: “yaşamın kipleri” ve “başkalarının yaşamı”.

“Yaşamın Kipleri” alt başlığında karar kılarken yaşam ile kurduğumuz ilişkimizde ilk nesnemizin yaşamın bizce algılanan kipleri olduğunu vurgulamak istedik. Zira “kip” ifadesi, hem yaşamın çoğulluğunu hem de zamansallığını anlatıyor. “Yaşamın kipleri” ifadesiyle yaşama dair deneyimlerin yeniden canlandırılması sürecini ve bu süreçte meydana gelen dilsel, düşünsel çerçeveyi işaret ediyoruz. Bu amaçla “yaşamın kipleri”ni düşünürken dosyamızın giriş yazısı olarak, Alev Özkazanç’ın 6 Ekim 2017 tarihinde Goethe Enstitüsü ile beraber düzenlediğimiz “Eleştirel Teoriye Disiplinlerarası Yaklaşımlar Sempozyumu”nda sunduğu “Anlama ve Politika: Arendt’ten Öğrenmek” başlıklı konuşmasının tam metnini seçtik: İlk bir yaşam filozofu olan Arendt’i kendi özyaşamı ile ilişkilendirerek anlamak için, ikinci olarak kendi yaşamımızı nasıl anlayacağımızı anlamak için.

Özkazanç, yazısında Arendt’in yaşam hikâyesi ile yaşam hakkındaki düşünceleri arasında bağlantı kurarak yaşam karşısındaki “açıklamacı” tavır yerine “anlama etkinliği”ni nasıl gerçekleştirdiğini anlatıyor ve Arendt açısından anlamanın “insanın özgül olarak hayatta kalma biçimi” olduğunu söylüyor. Zira Özkazanç’a göre yaşamın çeşitliliği karşısında ancak kendisi de “sürekli değişen ve varyasyon içinde olan” ve “sonu gelmeyen bir etkinlik” olarak anlama iş görebilir. Özkazanç bu bağlamda Arendt’in kendi çağının felaketleri karşısında yaşam üzerine düşünme ve yeni imgelemler geliştirme yeteneğini gözler önüne sererek, günümüzün umutsuz ortamında bireyin yaşam istencini güçlendirecek bir anlama etkinliğinin

ana hatlarını tanıtıyor. Bu bakımdan da bizim “yaşamın kipleri” olarak adlandırdığımız alt başlığın giriş yazısı olarak insanın içinde bulunduğu farklı durumları anlama etkinliğini yaşamı düşünmenin ön koşulu olarak sunuyor ve böylece yaşama dair üç sorunun üç kipine birden sesleniyor; yaşamın etkinlik halindeki kiplerinin ne olduğu, şimdiki zamanda yaşamın nasıl yaşam olmaktan çıktığı ve yine de “şimdi” ve “sonra” nasıl yaşamaya devam edilebileceği...

Bu bağlamda “Yaşamın Kipleri” alt başlığında yer alan Mustafa Çağlar Atmaca’nın “Kairopolitik: Kapitalizmin Zamansal Bir Eleştirisine Doğru” başlıklı yazısı ise; yaşamı tam da bu zamansallığı içerisinde kavramaya yönelik bir tartışma sunması bakımından Özkazanç’ın işaret ettiği problemlerin kökenine iniyor; kapitalizm yüzünden yaşam ile kurduğumuz ilişkinin zamansal boyutunun nasıl tahribata uğradığını gözler önüne seriyor. Atmaca aynı zamanda metninde iki insanlık hali olan borçluluk ve güvencesizlik durumlarından hareketle, iki farklı zamansallık kavrayışını ve gelecek tahayyülünü içeren *khnos ve kairos* kavramları üzerinden bir zaman ve özgürleşme politikası inşa etmenin olanaklarını da sorguluyor. Güvencesizliğin, insanların “şimdi”yi dönüştürmesini engelleyerek, gelecek endişesine gömülmelerine yol açtığını, borçluluk durumunun ise geleceği şimdije taşıyarak adeta geleceğin ipotek altına alınması anlamına geldiğine dikkat çeken Atmaca, yaşamımızın ve zamanımızın sermaye ve onun zamanı tarafından sömürgeleştirmesine karşı çıkan bir “zaman politikası” yaratmamız gerektiğini vurguluyor.

“Yaşamın Kipleri” alt başlığı altında Özkazanç ve Atmaca’nın birbirini tamamlayan eleştirel ve aynı zamanda alternatifleri düşünmeye çağıran tartışmalarının ardından farklı “yaşam kipleri”nin taşıyıcısı olan insana ve insanın kendi yaşamı üzerinden diğer insanlarla ilişkilene biçimlerine geliyoruz. Zira söz konusu olan yaşam olduğunda karşımıza çıkan temel problemlerden biri de kendi yaşam biçimimizi hangi normlar üzerinden kuracağımız ve başkasının yaşam biçimi karşısında nasıl bir tutum takınacağımız; eş deyişle bizden farklı olanlarla birlikte yaşamayı nasıl başaracağımızdır. Bu yüzden dosyamızdaki ikinci alt başlığını “Başkalarının Yaşamı” olarak belirledik.

“Başkalarının Yaşamı” alt başlığımızın ilk yazısı olan Elifsu Tanyeri’nin “Derrida’da Yasanın Dekonstrüksiyonu: Hak Sahibi Özne ve Sorumlu Biricik’i Düşünmek” başlıklı makalesi birlikte

yaşamının krizine bir çözüm önerebilmek amacıyla insan haklarının gelişimini eleştirel bir şekilde ele alıyor ve adaletin insan haklarına, hukuka ya da yasaya indirildiğinde ortaya çıkan “yaşanmaya değer yaşamlar” ile “yaşanmaya değer olmayan yaşamlar” ayrımının şiddeti çağırıcı özelliğini vurguluyor. Bu ayrım ise başkasının yaşamının ne olduğuna, nasıl yaşandığına ve nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin ortaya konulan yargılardan hareket ettiği için normatif olanın sınırlarında dolaşıyor. Birlikte yaşamı, “başkanın mutlak başka olarak kalamayacağı, aynılıkta bir ortaklık kurmanın zorunlu olduğu durum” olarak tanımlayan Tanyeri, bu problem karşısında Derridacı anlamda sorumluluğun ötekenden gelen talepler olduğunu ifade ederek bu talepleri duymasak bile onlardan sorumlu olduğumuzun ve sonlu varlığımızdan dolayı sonsuz talepler karşısında her zaman eksik kalmaya mahkûm olduğumuzun altını çiziyor, Levinas’ın etiği karşısında hesaplanabilir ve öngörülebilir olanı yıkan Derridacı etik sorumluluk anlayışını “birlikte yaşama” krizinin çözümü için önemli bir dayanak olarak değerlendiriyor. Böylece insan yaşamını ve Başka’yla kurduğumuz ilişkiyi haklar dolayımı olmadan nasıl düşünebileceğimizi yeniden problematize ediyor.

Tanyeri’nin birlikte yaşamayı başkalık kavramıyla ilişkili olarak ele alan makalesinin ardından “Başkalarının Yaşamı” alt başlığında 2013 yılında Almanya’da yayınlandığında büyük yankı uyandıran Eleştirel Kuram geleneğinin son kuşak temsilcilerinden Rahel Jaeggi’nin, *Yaşam Biçimlerinin Eleştirisi (Kritik der Lebensformen)* kitabına dair Lukas Held’in kitap değerlendirmesinin çevirisine yer verdik. Henüz Türkçeye çevrilmemiş olan bu kitabı okurlarımıza tanıtmak istememizin en önemli sebebi, çok kültürlülüğü ve başkalarının yaşamı karşısındaki sorumluluğu ele alan kuramlarda öne çıkan normatif tartışmanın etik gerekçelerle reddedilmesine karşı Jaeggi’nin yaşam biçimleri hakkında rasyonel bir refleksiyonun imkânından bahseden kuramında özgün bir öneride bulunarak, yaşam biçimlerini öğrenme süreçlerini işler kılan normatif düzenler olarak görmesidir. Jaeggi’nin bu zor ve kapsamlı eserindeki temel savları anlaşılır bir şekilde ortaya koyan Held, kitap değerlendirmesinde yaşam biçimlerine yönelik dinamik bir düşünüm süreci olarak eleştiri etkinliğini, başkalarının yaşamları hakkında düşünmeyi yasaklayan liberal sakınganlık ve hoşgörü ile karşı karşıya getiriyor. Held’in kitap değerlendirmesini sunarak günümüz Almanca

felsefe ve sosyalbilimler literatüründe yaygın olarak tartışılan “iyi yaşam” problemi hakkındaki en etkili çalışmalardan birini okurlarımızla tanıştırmayı umduk.

“Yaşam” konusunu “Yaşamın Kipleri” ve “Başkalarının Yaşamı” bağlamında masaya yatırdığımız dosyamızın yanı sıra 7. sayımızda bir de “Açık Defter” bölümümüz var. Bu bölümde yer verdiğimiz ilk yazı olan “Bir Düşünme Biçimi Olarak Psikanaliz” başlıklı makalede Ahmet Evran, Lacancı bir perspektiften hareketle psikanalizdeki uygulama ve teorinin birlikteliğini göstermeye çalışıyor. Freud’da da bu birlikteliğin var olduğunu ancak teorik olarak geliştirilemediğini vurgulayan Evran, Lacan’ın temel kavramlarını Freud’la ilişkilendirerek açıklıyor ve “aktarım ve yorumlama”yla birlikte psikanalizde uygulamanın önemine dikkat çekiyor. “Açık Defter” in diğer yazısı olan “‘Bilimsel Sosyalist’ Hegel ya da Marxizme Hegel’in ‘Bilimsel Sosyalist’ Olduğunu Öğretmeyi Amaçlayan Bir Deneme” başlıklı makalesinde ise Eyüp Ali Kılıçaslan, Marx ve Engels’in perspektifinden hareketle Hegel’e “bilimsel sosyalist” diyebileceğimizi iddia ediyor ve bu iddiasını da özellikle Hegel’in “yoksulluk” problemine ilişkin geliştirdiği çözümlerden hareketle temellendiriyor. Kılıçaslan, yoksulluk problemi karşısında kamu otoritesinin, korporasyonun ve devletin işbirliğini öneren Hegel’in, sosyalist bir perspektife sahip olduğunu, toplumun kutuplaşması, yoksulluk ve üretim koşulları üzerine olan incelemelerinden hareketle görebileceğimizi de ayrıca belirtiyor.

*

Sonuç olarak yaşamı, birbirinden farklı disiplinlerin ve düşünsel geleneklerin perspektifinden ele aldığımız dosyamızda başlangıçtaki saikimize uygun olarak bugün ne yaptığımızı, nasıl yaşadığımızı farklı bakış açılarından anlamaya katkı sunan, bu farklılık sayesinde kendi içlerinde tartışmaya sokulabilir olan ve “nasıl yaşamalıyız?” sorusuna farklı yanıtlar üreten yazılarla okurlarımızı buluşturduğumuzu umuyoruz. Teorik üretimin gittikçe zorlaştığı bir dönemde değerli yazılarıyla dergimize katkı sunan tüm yazarlara birlikte düşünme çağrımıza yanıt verdikleri için teşekkür ederiz. Aynı şekilde titiz ve yapıcı hakemlikleri için yazıları değerlendirmiş olan tüm hakemlerimize minnettarız. Yaşamın farklı hallerini düşündüren, zihin açıcı ve keyifli bir okuma olması dileklerimizle...

Kaynakça

Arendt, H. (2006). *İnsanlık Durumu*. (Bahadır Sina Şener,Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kant, I. (2005). Aydınlanma Nedir?. *Kant* içinde.(Nejat Bozkurt, Der.&Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Marx, K. (2011). 1844 El Yazmaları. *Marx* içinde. (Barış Parkan,Der.&Çev.). İstanbul: Say Yayınları.